

VAHIY ve AKIL

**ELL HACC
HÜSEYİN VEDAD**

İSTANBUL
1430/2009

Vahiy ve Akıl

**Ell Hacc
Hüseyin Vedad**

Baskı Tarihi 1430 / 2009

Basım Yeri: Seçil Ofset
Matbaacılık ve Ambalaj
Sanayi Ltd. Şti.

100. Yıl Mah. MASSİT
Matbaacılar Sitesi, 4. Cad.
No:77

Bağcılar - İstanbul -
Türkiye

Tel. (90) 212 - 629 06 15
pbx

info@secilofset.com

İletişim

ellhuve@mynet.com
ellhuve@hotmail.com

ISBN: 223-4565-00-7

İ Ç İ N D E K İ L E R

1)Dîbâce.	I-5
2)Vahiy.	7-14
3)Vahiy İle İlgili Bazı Âyet ve Hadisler.	15-20
4)Akıl.	21-32
5)Akıllı Din Olarak Kabul Edenlerin Görüşleri.	33-42
6)Vahiy İle Akıl Karşılaştırılması	43-62
7)Vahye Uyan Akıl (Akıl-ı Selim)	63-68
8)Sonsöz.	69-72
9)Lügatçe.	73-75

D İ B Â C E

Bismillahirrahmanirrahim

Bugün dünyada din ve maneviyat anlayışı yeni bir duruma getirilmeye çalışılmaktadır. Beşer, din ile ilk zamanlardan beri uğraşmıştır. Bu uğraşma şundan kaynaklanmış olsa gerekir; "*Allah bizim işimize karışmasın, biz kendi işimizi kendimiz yapalım*" düşüncesi vardır. Bir kişi kendi varlığını Allah'ın varlığının dışında değerlendirmeye kalkarsa o zaman makbul olmayan bu düşünce hâsıl olur. İnsan, Allah'ın bir parçasıdır. Ayrılması da zaten mümkün değildir.

Bu durumda, "*Allah bizim işimize karışmasın,*" demek bunu söyleyen kişinin insanlığından ve varlığından vazgeçmesi anlamını taşır. Bu ise geçerli bir düşünce tarzı değildir. Yaratıcı Allah olduğuna göre, yani nizamı kuran Allah olduğuna göre, kul; "*Allah bize karışmasın*" demekle Allah'ın nizamına ve işine karışmış olmuyor mu?

"*Allah bizim işimize karışmasın*" diyenler, Allah'ın müdahalesine mâni olabiliyorlar mı? Bu muhaldir; çünkü program Allah'a aittir. Bu programın ne olduğunu an-

layıp ona göre yüründüğü takdirde kişilerin selamet bulacağı aşikardır. Bu programın ne olduğu sırrı velayet tarafından bildirilmektedir ki, tebliğ peygamberler tarafından yerine getirilmiştir.

Bugün dünyada tamamen akla dayalı bir din anlayışı istenmektedir. Zaten İslâm'dan başka vahye dayalı bir dinin kalmadığı görülmektedir. Maalesef bu hususta birçok fikirler ortaya atılıp kitaplar yazılmakta ve herkesi kendileri gibi bir topluma benzetmek istemektedirler. İslâm'da da Protestan Müslümanlık, Ortodoks Müslümanlık tabirleri kullanılmak istenmektedir. Ancak bunların böyle olmadığı her şeyin Allah'ın nizamında olduğu dünyada ve fezada büyük bir gücün varlığı ve her şeyi o gücün yapıp yönettiği anlaşılmaktadır.

Allah'ımız bütün varlıklara vahiy yolu ile ilâhî arzularını bildirmektedir. Ancak dikkat edilirse vahyin nasıl ve nice olduğu hiçbir zaman tam olarak ifade edilememektedir.

Beşeriyetin kendi akıllarına göre icat ettikleri fikirlerin din olması mümkün değildir. Din, ancak Allah'ın bildirmiş olduğu kendi nizam ve arzusudur.

Nitekim Maide sûresi 57. âyetinde,

*"Ya eyyuhelleziyne amenu lâ tettehizülleziy-
nettehazu diyneküm hüzüven ve le'iben mi-
nelleziyne utülkitabe min kabliküm velküf-
fare evliya'e vettekullahe in küntüm mü'mi-
niyne."*

"Ey iman edenler, sizlerden önce kendilerine kitab bahşedilmiş olanlardan ve kâfirlerden dîninizi alaya alan ve oyun edenleri velîler edinmeyin. Ve eğer müminler iseniz Allah'a takva edin." buyrulmaktadır.

Son zamanda akıl konusundaki araştırmalarda "**Kalp Aklı**"ndan bahsedilmektedir. Beşeriyetin akıl konusunda vardığı nihaî merhale olan "**Kalp Aklı**" terimi ilhamı işaret etmektedir. Ayrıca bugün kâinatta büyük bir gücün varlığından bahsedilmektedir. Akıl noktasından hareket edenler kâinattaki büyük gücün varlığından bahsetmekte Ancak '**Allah**' kelimesini kullanmak istememektedirler.

Birçok kimseler de din ve dünya işlerini ayırmaya kalkmaktadırlar. Peki böyle yapmakla Allah'ın müdahalesini önleyebilecekler midir? Bu gibi düşüncelerin ne dinde, ne de yaşamda geçerli olması mümkün değildir.

Bu anlayış içinde tabiidir ki dini kabulleri de reddetmektedirler. Bu durumda Allah'ın insanların terakkisi için göndermiş olduğu peygamberler eliyle lütfetmiş olduğu vahy-i ilâhîyeyi de kabul etmeme durumu ortaya çıkmaktadır. Allah'ımız Kur'an-ı Kerîm'de bu hususu şöyle işaret buyurmaktadır:

Nahl sûresi 2. âyet,

"Yünezzilü'l melâikete bi'r ruhi min emrihi alâ men yeşâü min ıba'dihi en enzirû ennehu lâ ilâhe illâ ene fettekun."

"Melâikeyi emrinden 'Ruh' ile "Kesinlikle benden başka ilâh yoktur artık bana takva edin" diye kullarından dilediğine inzal eyler. (indirir)" buyurmaktadır.

Maide sûresi 11. âyetinde ise,

"Ya eyyühelleziyne amenüzküru nı'metallahi aleyküm iz hemme kavmün en yebsütû ileyküm eydiyehüm fekeffe eydiyehüm anküm vettekullahe ve alellahi felyetevekkelil mü'minune."

"Ey iman edenler Allah'ın üzerinize olan nimetini zikredin. Hani bir kavim sizlere (ele geçirmek maksadıyla) el uzatmaya yeltenmişti de onların ellerini sizden çekivermişti. Ve Allah'a takva edin ve müminler ancak Allah'a tevekkül ederler." buyrulmaktadır.

Vahiy, Allah'ın varlıklar ile olan münasebetini ifade eder. Vahiy, Allah'ın kendinden kendine olan tekellümünü anlatmaktadır. Yani, insan varlığı Allah'ın gayrında olmadığına göre vahiy de kendinden kendine olmaktadır.

Vahiy Allah'ın yaratmış olduğu kullarındaki esmasına göre bir feyz ve enerji vermesidir. O halde her varlık kendi isim ve makamına göre Allah'tan vahiy almaktadır. Vahiy Allah'ın kendi arzusunun ve programının tatbikini temin etmektedir.

Hüve't Tevfıku'r Refik
ELL HACC HÜSEYİN VEDAD

V a h i y

Bismillahirrahmanirrahim

Mü'min sûresi 83. âyetinde,

"Felemma caethüm rüsülühüm bi'l beyyinati ferihu bima indehüm mine'l ilmi ve haka bihim ma kânu bihi yestehziun."

"Resûlleri onlara beyyineler (deliller) ile gelince kendilerindeki ilimden dolayı gururlandılar da istihza (alay) ettikleri kendilerini kuşatıverdi." buyrulmaktadır.

Allah'ımız irsal eylemiş olduğu peygamberler ile yaşamla ilgili bilgiler de lütfetmiştir. Bugün akıl ve idrak konusu çok değişik bir hâl almış bulunmaktadır. Allah'ımızın büyük bir rahmet olarak lütfettiği ilham ve beyanları beşeriyetin çoğu kabul etmemektedir. Kişi Müslüman olduğunu söylüyor, Kur'an'ın vahiy ile, yani Allah'ın bildirmesi ile olduğunu kabul ediyor, ama vahyin manasını bilmiyor; vahiy sadece peygamberlere inmiştir, bugün vahiy yoktur diyor.

Öyle kimseler da var ki, vahye inanmamakta ama peygambere inandığını söylemektedirler.

Ulemadan bazı kimseler de Hz. Muhammed (s.a.v) e inen vahyin çeşitlerini ve nasıl indiğini ayrıntıları ile anlatmaktadır. Bunun yanında vahye inanmadıkları halde vahyin nasıl olup bittiğini münakaşa edenleri de müşahede etmekteyiz. Bu düşünceler ve ifadeler makbul olmasa gerekir.

"Vahiy", Hz. Muhammed (s.a.v) e Kur'an'ın indiriliş biçimi olarak bilinir. Yani vahiy, Allah'tan Hz. Muhammed'e (s.a.v) gelen ilhamdır. Sanatçı ve diğer insanların aldıkları ilhamdan ayırmak için vahiy kelimesi kullanılmıştır.

Allah'ın insanlara lütfettiği ilhamların en yüksek derecesi vahiydir. **Her varlık vahiy alır. Ancak her varlık kendi makamından vahiy alır.**

Allah'ın velâyete indirdiği ilham da vahiydir. Ancak veli o şekilde ifade etmez. Veli, Allah'ın bildirdiği bilgiye "**İlham**" der ama Allah'a göre o da vahiydir.

Vahiy peygamberlere risalet makamından lütfedildiğinden ve vahiy kelimesi peygamber tarafından ifade edildiğinden ilâhî nezaket icabı velâyet kendilerine lütfedilen vahyi "**ilham**" kelimesi ile tarif etmiştir.

Her varlık vüs'atine göre vahiy alır. Esasta varlıkların duyguları bile Allah'tandır. Velayette "**Sırr-ı Lâhmik**" beyanından sonra veli'nin kendine atfedeceği hiçbir hâli kalmaz; varlığının Hakka ait olduğunu fiiliyatla bilir.

Bazı filozoflar akıl kelimesini "**tasarlama yeteneği**" olarak belirtmişlerdir. Akıl, vahiy ile edinilen ilâhi bilgiye ters düşmez, düşmemelidir. Vahiy aklın üstündedir. Vahyin getirdiği bilgiyi reddetmek yanlışla düşmek demektir.

Vahiy, Allah'ın insanlara gönül âleminde bildirmesidir. Cebrail (a.s) Hz. Muhammed'in (s.a.v) gönül âleminde aldığı ilhamı tekrar etmiştir. O halde Peygamberlerin ve velâyetin aldıkları ilham ve beyanlar da vahiy kavramı içinde mütalaa edilmelidir. Çünkü insan Allah'ın asliyyetidir. Ancak melekler Allah'ın sıfatlarıdır ve kudret-i ilâhîyesini temsil ederler.

İnsanlar akıl yolu ile Allah'a ulaşabilirler mi? Hayır! Melekler de Allah'a yakınlık bulmayı istemişlerdir. Onun için Allah onlara Âdem'i yollamış ve secde etmelerini istemiştir.

Melekler Allah'a Âdem ile yani "**İnsan**" ile yakınlık bulmuşlardır. Nâs meleklerin Allah'a daha yakın olduğu-

nu düşünür. Ancak "**İnsan**" yaratılış itibarı ile Allah'ın ilâhî rahmetinin açıldığı noktadır.

İnsan, Allah'ın zâtîyyet-i ilâhîyesini temsil eder. Melekler ise sıfat noktasıdır. Allah bütün varlıkları yaratmış ve yarattığı bütün varlıklara da makamlar lütfetmiştir. Ancak insanda yaratılmış olan bütün varlıkların makamları mevcuttur. Bütün varlıklar İnsan'a tâbi olduğu için İnsanda bitki, hayvan, melek gibi bütün varlıkların hususiyetleri vardır. Ancak '**İnsan,**' Allah'a yakınlığı dolayısıyla bütün varlıkların fevkinde bir mazhariyet taşır. Yani İnsan bütün varlıklardaki hasletler ile Allah'ı idrak etmektedir. Burada "**Lillahil Vahidil Kahhar**"a işaret vardır. Çünkü İnsan tüm varlıklardaki hasletleri kendinde topladığından bütün sıfatları zâtında toplayan bir nokta olarak Allah'ın zâtını temsil eden bir nokta-i mümessile olmaktadır.

Zât noktası, "**Zâtu'z Zât**" olarak Allah'ı sadece dünya tatbikatı ile sınırlamayan ilâhî âlemde de Allah'ın namütenahi arzularının tatbikatı olan mümessil noktadır.

Bir insan doğduğunda "**Melek**" makamındadır. Ancak efdaliyet meleklikte, yani bu halde değil, daha ileri terakki ederek "**İnsan**" makamında olmaktadır. İnsan manevî yetişme içerisinde ilk merhale olan nefsi emmareden başlayarak, sırası ile bütün nefsi makamlardan te-

rakki ederek, bütün yaratılmış varlıkların tecelliyatını tabikatla idrak ederek, **ef'aliyyün, sıfatiyyun** ve **zâtîyyun** makamlarını ihraz etmekle Allah'a yakınlık bulur. Bu terakki sadece insana lütfedilmiştir. İnsanın üstün bir varlık olması âlemlere nazire olarak yaratılması ile ilgili olsa gerekir. Allah'ımız semavatı ve arzı '**el İnsan**'a nazire olarak halletmiştir. Meleklerin "**İnsan**"a secde etmesi insandaki akıl ile ilgili değil doğrudan doğruya Allah'ın ondaki tecelliyatı ile ilgilidir. Bir hadis-i şerifte, "**Allah İnsan'ı kendi sureti üzere halkeylemiştir.**" buyrulmuştur.

Bu hususta Risalet-i Gavsîyye'de; "**Ve kaale lî Ya Gavsul A'zame ni'met talibü ena ve ni'mel matlubül insanü ve ni'mer râkibül insanü ve ni'mel merkübü lehu sairül ekvan./ Ve bana "Ey Gavsül Azam, buyurdu, ne güzel talibim ben ve ne güzel matlubdur (talep edilen) el insan ve ne güzel râkibdir (binici) el insan ve ne güzel merkubdur (binilen) ona diğer ekvan."** buyrulmaktadır.

Ankebut sûresi 63. âyetinde,

"Ve lein seeltehüm men nezzele mine's semai maen feahya bihi'l arda min ba'di mev-tiha leyekülünallah kuli'l hamdü lillah bel ekserühüm lâ yakılun."

"Ve eğer onlara kim semâdan su inzal edip de ölümünden sonra onunla arzı ihya eder diye sorarsan elbette Allah diyeceklerdir. Elhamdülillah de. Bilakis onların ekserisi akletmezler" buyrulmaktadır.

Âyette '**akletmezler**' buyrulmaktadır. Akıl, Allah'ın varlığını doğru olarak ikrar ediyorsa akıldır. **Demek ki inkârda olanlar için bu idraktaki bir akıl verilmemiştir.**

Allah'ımız Kur'an-ı Kerîm'de arıya bile vahyettiğini Nahl sûresi 68. âyetinde,

"Ve evha rabbüke ilennahli enittehızıy minelcibali büyuten ve mineşşeceri ve mimma ya'rişune."

"Ve Rabbin balarısına "dağlardan ve ağaçlardan ve (insanların) yaptıkları çardaklardan (kovanlardan) evler edin, diye vahyetti." buyurmuşlardır.

Allah'ımız arıya dahi vahyettiğini bildirmektedir. Bu durumda insanın vahiy almadığını söylemek bu hakikati inkâr olsa gerekir.

İnsanlar ancak Allah'ın lütfetmiş olduğu ilim ve bilgi doğrultusunda yürüdüklerinde doğru bir istikamet tutturmuş olurlar.

Peygamberlerin hepsi vahiy almıştır.

Şûrâ sûresi 3. âyetinde,

"Kezalike yuhıy ileyke ve ilelleziyne min kablikallahü'l aziyzü'l hakiym."

"El Azîz, el Hakîm Allah sana ve senden öncekilere böyle vahy eyler." buyrulmaktadır.

Tekmil peygamberler Allah'ın kendilerine lütfetmiş olduğu vahy-i ilâhî ile insanları Allah'ın bir dinine davet etmişlerdir. Bugün için vahyi kabul etmeyen insanlar, peygamberlerin bizlere bildirmiş olduğu nizamda yürümeye çalışmaktadırlar! Bu nasıl olacaktır? Bu durum tamamen bir tezat teşkil etmektedir.

Kişi sahiplendiği akılı Allah'tan ayrı olarak değerlendirmektedir. Akıl, sağlam bir temele dayanmalıdır ki, söylenen sözlerin temeli sağlam olsun. Akılcılar akılı müdafaa edip, ilham ve beyan alan gönüllere itiraz etmekte ve onlara, "Ne belli ilham aldığınız?" demektedirler. Ancak akılı ön planda tutan kimselerin sözleri bir yere otur-

mamakta, boşlukta kalmaktadır. İlham ise her zaman için devam etmektedir. O halde hangisi gerçektir?

Vahiy İle İlgili Bazı Âyet ve Hadîsler

Bismillahirrahmanirrahim

Mü'min sûresi 15. âyet

"Refiyu'd derecati zül arşı yülkiy'r ruha min emrihi alâ men yeşâü min ıbadihı liyünzira yevme'ttelaki."

"Dereceleri yükselten Arş sahibi, emrinden Ruhu, kavuşma gününe dair uyarsın diye kullarından dilediğine ilkâ eyler.(tahkim eder)"

Bu âyet İnkılab-ı Kebir'in, yani kıyametin Zamanın İnsanı tarafından telaffuz edileceğini de işaret etmektedir.

Necm sûresi 3-5. âyetlerinde;

"Ve ma yentıku ani'l heva in hüve illa vahyün yuha allemehü şediydü'l kuva."

"Ve nutketmez havadan Hüve illâ vahyolunan bir vahiydir. "Hû"yu kuvvetleri şedid (şiddetli) olan öğretti."

Şûra sûresi 51. âyet

"Ve ma kâne libeşerun en yükellimehu'llahü illa vahyen ev min verai hicabun ev yürsile resulen feyuhıye biiznihi ma yeşa' innehu alıyyün hakiym."

"Bir beşer için Allah'ın onunla tekellüm (konuşması)eylemesi illâ vahiy ile veya bir hicab arkasından ya da bir resûl irsal eyleyip ona dilediğini vahyetmesi ile olur. Muhakkak ki O alıydir, hakîmdir."

Bu âyette Allah'ın üç şekilde vahyedeceği bildirilmektedir. Birincisi insan kalplerine indirdiği ilham ve beyan iledir. İkincisi bir hicab arkasından yani o kulunun makamının dışından bir makamdan hitap etmesidir. Mesela Rabbimiz Hz. Musa'ya ağaçtan hitap etmiştir. Üçüncü olarak; bir peygamber veya bir veli ile halka hitabıdır.

Allah, bütün varlıklarına vahyeder. Ancak onların makamlarına göre lütfeder. Oysa bir Resûl irsal eyleyerek nâsa hitap etmesinde, Resûl'ün makamından

vahyetmesi vardır. Nitekim âyette “**Hiç bilenlerle bilmeyenler müsavî olurlar mı?**” (Zümer 9) buyrulmaktadır.

Bu âyete göre Allah ‘**Resûl**’ ile vahyettmektedir. O halde Allah Resûl ile nâsâ hitap etmektedir. Hicab olan nokta Resûl noktasıdır. Resûl nâsâ perde olmaktadır. Bu âyette **ef’ali -sıfatî** ve **zâtî** makamlar da işaret edilmektedir.

Araf sûresi 62-63. âyet

"Übelliğüküm risalâti rabbiy ve ensahu leküm ve a'lemü minallahi ma lâ ta'lemune eve acibtüm en caeküm zikrün min rab-biküm alâ recülin minküm liyünzireküm ve litetteku ve le'alleküm türhamune"

"Size Rabbimin risâletlerini tebliğ ediyorum ve size nasihat ediyorum. Sizin bilmediklerinizi Allah tarafından biliyorum. Acayip mi geldi sizlere, Rabbinizden bir zikrin, sizleri uyarmak ve takvâ ettirmek için aranızdan bir er kişi üzerinde gelmesi? Ve umulur ki rahmet olunursunuz."

Er kişi Hz. Süreyya'nın bildirmiş olduğu Tac-ı Telvîn'i takmış, Taht-ı Temkin'e oturmuş olan '**Tam Er**'dir.

Nahl sûresi 2. âyet

"Yünezzilü'l melâikete bi'r ruhi min emrihi alâ men yeşâü min ıba'dihi en enzirû ennehu lâ ilâhe illâ ene fettekun."

"Melâikeyi emrinden 'Ruh' ile "Kesinlikle benden başka ilâh yoktur artık bana takva edin" diye kullarından dilediğine inzal eyler.(indirir)"

Maide sûresi 111. âyet

"Ve iz evhaytü ilelhavariyyiye en aminu biy ve biresuliy kalû amenna veşhed biennena müslimune."

"Ve hani havarilere "Bana ve resûlüme iman edin," diye vahyetmiştim. "İman ettik, demişlerdi ve şahit ol ki bizler Müslümanlarız."

Müfessirler vahyi sadece peygamberlere tahsis

etmektedirler; ancak Rabbimizin Havarilere de vahyettiğini ve Havarilerin de Allah'ın vahyine cevap verdiklerini bu âyette idrak etmekteyiz. Esasta Allah bütün varlıklara vahyeder. Tabiidir ki her varlık kendi makamından vahyi kabul ve idrak eder.

Meryem sûresi 11. âyetinde

**"Feharece ala kavmihi mine'l mihrab fe'evha
ileyhim en sebbihu bükreten ve aşiyya."**

**"(Hz. Zekeriya) Artık mihrabdan kavmine
çıktı da onlara sabah ve akşam tesbih
etmelerini vahyetti."** buyrulmaktadır.

Allah'ın açıldığı gönül noktalarından da vahiy tatbikatı olduğu, vahiy ve ilham ile ilim ve bilgi verildiğine bu âyet ile işaret edilmiştir.

Mürşid'in evlatlarını vahiy ve ilham ile yetiştirdiği bir vakıadır. Burada fiiliyatla yetişmeye işaret edilmiştir. Ancak âyette Mürşid noktasındaki zâtın Hz. Süreyya'nın buyurduğu gibi Hâkk ile Hâkk olmuş bir gönül (Tam er) olması gerekir.

Vahiy, ilâhî kudret ile yaratılmış varlıklar arasındaki bir hususiyettir. Bu sürekli bir iletişimi temin etmekte-

dir. Aslında her varlık kendisini yaratandan vahiy alır. Ancak her varlık kendi makamına göre idrak eder. Nitekim Hz. Süreyya Bey Divan'ında şöyle buyurmuşlardır: **“Zât-ı Hak sıfat-ı zâtiyet-i Cenâb-ı Muhammediye ile her an için tenezzülen meşhudiyeti dilek buyurmaktadır.”**

Allah'ın bütün varlıklara olan arzusu, yine bütün varlıkların yaratıldığı **Deryayı Nuru Muhammed** ile olmaktadır. Hadis-i kudsîde **“Allah evvela benim nurumu, benim nurumdan da âlemleri yaratmıştır”** buyrulmaktadır. Deryayı Nuru Muhammed her varlığı sarıcı olduğundan, Hakkın arzusu önce Deryayı Nuru Muhammed'de belirir. Sonra varlıklara intikal eder.

A k ı l

Bismillahirrahmanirrahim

Akıl kelimesi “**Ukl**” kökünden gelir. “**Ukl**” aynı zamanda “**Bukağı/Pranga**” mânâsına da gelmektedir. Rabbimiz insan varlığını nasıl yarattığını Kur'an-ı Kerîm'de en güzel şekilde açıklamış ve anlatmıştır. Ve Allah'ın insanlara lütfetmiş olduğu akıl en büyük ikramlardandır. Bunun için insanların şükür ve teşekkür etmesi icap eder.

Tîn sûresi 4. âyetinde,

"Lekad halaknel insane fiy ahseni takvîm"

"Biz, gerçekten insanı en güzel kıvamda halkettik" buyrulmaktadır.

Allah'ımız kulları en güzel şekilde yarattığını işaret buyurmuşlardır. Zaten dünya yaşamı tetkik edildiğinde bunun böyle olduğu görülmektedir. Bütün bunlara şükür ve teşekkür edileceğine bu itiraz nedendir?

İnsan, Allah'ın rahmetini ve vahdaniyetini kabul edip taşıyabilecek, ve en güzel, en ileri şekilde idrak

edebilecek bir kapasitede yaratılmıştır. Allah'ımızın kendisini en ileri, en güzel şekilde idrak edip tasdik eden kulunu ilâhî âlemde en güzel şekilde karşılayacağını bu âyet açıklamaktadır.

Allah'ımız insanı yaratmış ve O'na ruhundan nefhetmiştir. Yani Allah'ımız insana kendi hasletlerinden lütfetmiş ve bu hususiyetler ile insanda tatbikat yapmıştır.

Bütün bu tatbikatlardaki hususiyet nedir? Allah'ın bu tatbikatları fiiliyata koyması insanda bir arzusu olduğunu göstermektedir. Yoksa bunlar boş yere değildir.

Sâd sûresi 27. âyetinde,

"Ve ma halakne's sema'e ve'l arda ve ma beynehüma batıla zalike zannü'lleziyne keferu feveylün lilleziyne keferu mine'n nar"

"Biz semâyı ve arzı ve ikisinin arasındakileri bâtil olarak (boşyere)halketmedik. Böylesi kâfir olanların zannıdır. Yazıklar olsun kâfir olanlara ki nardadırlar.(ateştedirler)" buyrulmaktadır.

İnsan dünyaya bir vazife için gönderilmiştir. İnsanın Allah'a karşı bir vazifesi vardır. İnsanın dünyaya

gönderilmesi boşu boşuna değildir. Boşuna yaratılma fikriyatı mekre düşenlerin hâlidir.

Duhân sûresi 38. âyetinde ise,

"Ve ma halaka's semavati ve'l arda ve ma beynehüma la'ibiyn."

"Semâları ve yeri ve bunlar arasında olanları (oyun ve eğlence) için yaratmadık." buyrulmaktadır.

Allah bu âlemleri bir hedefe mebni olarak yaratmıştır. Allah'ın bir programı ve bir amacı vardır. İnsanın bu amaca hizmet etmesi Allah'ın makbulüdür. Resûller bu hakikati haber vermişlerdir.

Allah'ımızın lütfettiği düşünce, neşe, sevgi, merhamet vb. gibi her türlü hasletlerin insan varlığından tecelli edip belirmesinde namütenahi hikmetler vardır. Allah'ımız kendisinde mevcut olan bu hasletleri insanda tecelli ettirmektedir. İnsandaki sevgi, aşk, muhabbet ve düşünce gibi hasletlerin hepsini Allah'ımız kendisinden lütfetmiştir. Bütün bu hasletlerin tatbiki için insan varlığı yaratılmıştır.

Allah'ımızın insanda tecelli ettirdiği bu hasletlerin

insan tarafından kullanılabilmesi için bir hususiyet lazımdır. Bütün bu hasletleri değerlendirebilecek ve icraata koyabilecek bu hususiyet "**Akıl**"dır. Allah'ımız akılı bu sebeple yaratmıştır. Merkez olarak akıl, bütün bu işlerin tertip ve düzenlemesini sağlamak içindir.

İbrahim sûresi 52. âyetinde,

"Haza belâğun li'n nasi ve liyünzeru bihi ve liya'lemu ennema hüve ilahün vahidün ve liye'z zekkere ulü'l elbab."

"Bu, nâs için kendisi ile uyarılınsınlar diye ve Hüve'nin bir ilâhî vahid olduğunu bilsinler diye ve gönül sahipleri tezekkür etsinler diye bir tebliğdir. " buyrulmaktadır.

Bu âyette işaret edildiği gibi, Kur'an insanların makamlarına göre hitap etmektedir. Ehl-i gönül için Kur'an, "**Tezekkür etmelerini**" emir buyurmuştur.

Zaman içinde akıl anlayışı da değişmektedir. Eskiden akıl denince hafıza gücü anlaşılırdı. Ezberci olanlara akıllı denilirdi. Daha sonra aklın kavrama ve anlama kapasiteleri zekâ olarak değerlendirilmiştir. Bugün ise mantık ilkelerinin yanı sıra insan duygularının olumlu etkisini kabul eden, var olan verilerden yenilikler ortaya koyan "**yaratıcı zekâ**" sahipleri için akıllı denmektedir.

Yaratıcı zekâ akılla mı ilgilidir, ilhamla mı? Öyle olsa tarihteki duraklama devirleri ne ile izah edilecektir. Şairler, mimarlar, ressamalar neden ilham beklerler? Einstein *İzafiyet Teorisi* için yıllarca bekledi? Yaratıcı zekâ ilhamsız akıl ise, niye daha evvel yapamadı?

Bu konular insanların akıl anlayışındaki merhalelerdir. İlk iki konu doğrudan akılı işaret etmektedir. Ancak "**yaratıcı zekâ**" şeklinde tarif edilen akıl, haddizatında o güne kadar gelmiş olan bilgilerin karşılaştırmasını yapan, ancak kimsenin göremediği bir üçüncü ihtimali ortaya çıkaran akıldır. Yani yapılan bütün keşiflerin, icatların ve yaşanan tecrübelerin neticesi olarak bir son noktaya varılmasıdır.

Mesela binlerce ilaç tecrübeleri yapılır; ancak şöyle bir ilaç insanlara hayırlı olabilir diye yeni bir fikir ortaya atan için ilham kelimesini kullanmak daha doğru olur. Aslında bu noktada Allah'ın zatiyeti ortaya çıkmaktadır. Burada **Hüve** sırrı ayan olmaktadır. Yani insanların akıl anlayışında da vardıkları son noktaya "**yaratıcı zeka**" ismini vermeleri onun yaratıcıdan gelen ilham olduğunu beyan etmektedir.

Çok hızlı işlem yapma özelliğine sahip olan, büyük bilgileri çok küçük alanlarda saklayabilen ve istendiğinde bu bilgilere çok kısa zamanda ulaşabilen, bilgisayarlar bugün adeta aklın karşılığı gibi değerlendirilmektedir. Oysaki bilgisayarlar aklın karşılığı olamazlar.

Bilgisayar sadece bir makinedir. Matematiksel işlemleri ve mantıksal karşılaştırmaları, önceden yüklenmiş program doğrultusunda yapmaktadırlar. İnsanların ihtiyaçlarını karşılamak için kullandıkları bu makineleri tanrı gibi mütalaa etmeleri herhalde akıl ile bağdaşan bir şey olmasa gerekir.

Her bilgisayarın bir beyni vardır. Birçok bilgisayarın bağlandığı tek bir bilgisayar bütün diğer bilgisayarları kontrol etmekte ve yönlendirmektedir. O halde bu merkez bilgisayar diğer bilgisayarların tanrısı mı olmuş oluyor? Bu gibi saçma düşüncelerden vazgeçmek lazımdır. Allah'ın ilâhî kudretini hiçbir şey ile kıyas etmemek ve hiçbir şeyle Allah'ı tahdit etmemek icap eder.

İnsanlar beyni tanrı yerine koyuyor ve din ile karşılaştırıyor da o yüzden bunlar anlatılıyor.

İnsan aklının diğer varlıklardaki akıldan farkı nedir? Akıl beynin ortaya koyduğu bir faaliyet olarak değerlendiriliyorsa neden insan aklının işlevini diğer varlıklar yapamıyor? Akılcılar aklın beyinde olduğunu söylüyorlar, her varlıkta beyin olduğuna göre, insan aklının diğer varlıklardaki akıldan ne farkı var? Neden insan beyni ve diğer varlıkların beyni farklı çalışıyor?

İnsandaki akıl gelişiyor, ancak diğer varlıkların akli

aynı kalıyor neden? Eğer beyin sabit ve bağımsız bir organ olsaydı insan ve hayvan beyinlerinin aynı şekilde çalışması lazım gelirdi. O halde beynin kendisine ait bir hususiyetinin olmadığı aşikardır.

Sevgili Efendimiz bin beş yüz sene evvel, İnsanlardan başka varlıklar için, "**Onlar eksik yaratılmış varlıklardır.**" buyurmuştur. Yani bu varlıkların yaratılış programları ona göre tanzim edilmiştir. 'Akıl' beyin ile ilgili deniyorsa o zaman neden insandaki aklın işlevini diğer varlıklar yerine getiremiyor diye sormak lazımdır. 'Akıl beyindedir' fikriyatına Sevgili Efendimiz bin beş yüz sene evvel açıklık getirmiştir.

Yaratılan akı, yaratan Allah'ın karşısında çıkarılmak mümkün değildir. Eğer insanlar akı kabul ediyorlarsa o zaman kim daha çok akıllıysa o meriyette olur ve onun söylediği geçerli olur.

Allah, iman, aşk ve sevgi gibi konularda münakaşa edilmez; edilmesi de mümkün değildir. Akıl (akl-ı maaş) bu noktayı ihata edemediğinden idrak edemez.

Furkan sûresi 44. âyetinde,

"Em tahsebü enne ekserehüm yesme'une ev yakılun in hum illâ ke'l enami belhüm edallü sebiylâ."

"Yoksa onların çoğunun işittiğini veya aklettini mi sanırsın? Onlar illâ davarlar gibidirler. Bilâkis onlar sebil (manevî yol) bakımından daha şaşkındırlar."

Akli melekeleri yerinde olan insan, bir varlık olarak yaşamını sürdürmektedir. Ancak akli olmayan ve aklını kaybetmiş birçok insan vardır ki, onlar da yaşamını bir şekilde sürdürmektedirler.

Ehl-i zâhir akli olmayanın dinde yeri olmadığını iddia etmektedir. O zaman bu insanları yok mu sayacağız? Akli olmasa da kulluk devamdadır. Çünkü din akıl ile değil gönül ile değerlendirilmektedir. O halde o insanlar hakkında da Allah'ın bir değerlendirmesi vardır.

Aklın müspet ve menfî halleri vardır. Akıl, vücudun iç âlemindeki bütün fonksiyonların hareket ve kumanda merkezi olduğundan, insan varlığı üzerinde de çok büyük bir vazifesi vardır. Bununla beraber akıl, ruha yardımcı olmak üzere yaratılmıştır. Akıl, Allah'ın rahmetini idrak için düzenlenmiştir. Allah'ın yaratmış olduğu aklın, yaratana bağlı olarak değil de, ondan bağımsız olarak hareket ettiğini düşünmek yaratılışa, Allah'ın nizamına ve düsturuna uymaz.

Adalet hususunda da aklın büyük bir vazifesi var-

dır. Akıl karar verirken Allah'ın bildirmiş olduğu nizama dikkat etmesi gerekir. O zaman hayırlı akıl olur. Onun için Allah'ı idrak eden akla, '**Akl-ı Muad**' yaşam ile ilgili olan akla da '**Akl-ı Maaş**' denir. Esasta hayırlı akıl, nefse Allah'ın arzu ettiği gibi yön verir. Onun için Mevlana Hazretleri, "**Nefsini akıl bağı ile bağla ki sanatars bir şey yaptırmasın.**" buyurmuştur. Akıl, ruha tâbi olarak nefsi kontrol ettiği zaman güzel bir noktadadır.

Aklı Müslüman etmek onu ruha tâbi kılmak demektir. Müspet olsun menfî olsun herkes ne yaptığının farkındadır. Ama menfî olan, menfî fiilleri işler. Ancak bir peygambere veya bir veliye tâbi olan için bu hallerden kurtulmak mümkündür. O zaman kişiye yanlış gibi görünen şeyler, kişiyi terakki ettirmek için birer araç haline gelir.

Bir derviş bir Mürşid'e tâbi ise Mürşid, bir anlamda dervişine akıl olur. Ondan dolayı halk arasında, "**akıl hocan kim**" diye sorarlar. Eğer tam bağlı ise, derviş yanlış da yapsa Mürşid ona müzahir olur. Onun için Süreyya Hazretleri; "**Bırakmam muzmahil olsun ki zira zaminim ben**" buyurmuştur.

Akıl dünyaya ait bir meseledir. Yani Allah'ın programında aklın bir tertibi vardır. Ancak ruh ve akıl Allah bir vücudda cem etmiştir. Nasıl ki müspet ve menfî her

ikisi de insanda beraber yaşamaktadır. Bunlar terakki içindir. Ruha karşı çıkan akla ve nefse direnmek, mücahededir. Geçmişte çilehânelerde akılı ve nefsi terbiye etmek için mücahede yapıyorlardı. Bugün ise Akılı ruhdan koparıp madde haline getirmek istiyorlar. Hâlbuki dünya, terakki için vardır. Esas olan manevî terakkidir. Maddi âlemde yaşamaktan murat bu manevî terakkinin ikmal edilmesidir.

Akıl ölümsüz müdür? Bunu İslâmî düşüncede olanlar da sormaktadır. Allah'ın yaratmış olduğu akıl her varlıkta o varlıktaki Allah arzusu üzerine işlev görmektedir. Akıl her varlıkta değişiktir ama esasta Allah'ın o varlıktaki arzusudur geçerli olan. Akıl, Allah'ın o varlıktaki arzusunu yerine getirmek içindir. Kişi her aklından geçeni yapabiliyor mu? Yapamıyor. Her düşüncesini yerine getirebiliyor mu? Getiremiyor. Her insana sözünü geçirebiliyor mu? Hayır!

Sevgili Efendimizden sonraki devirlerde akıl tarifi yapılmaya başlanmış, asıl tartışmaları yapan Mutezîle kelâmcıları ise akılı farklı şekilde tarif etmişlerdir.

İbn-i Teymiyye, İbn Rüşd, İbn-i Hazm ve daha birçok kimseler çok çeşitli görüşler ortaya atmışlardır. İslâm'ın dışında da ilk zamanlardan bugüne kadar olumlu-olumsuz konuşmalar yapılmıştır. Aslında bu konuşma-

ları yapanlar, Allah'ın yarattığı nizam içerisinde kendi yaratılış programlarının bir neticesi olarak akıllarındaki fikirleri ifade etmişlerdir. Allah yakınlığı bulmuş olan bir veli hiçbir zaman böyle bir münazaraya ve münakaşaya girmez. Çünkü ondaki akıl asliyetini bulmuştur. Yani vücud-u ilâhî dengesini bulmuştur. Hz. Süreyya; "**Bilen düşer mi şirkü isyana**" buyurmaktadır.

Bursa'yı hayatında görmemiş birisinin Bursa'da doğan birisine orayı anlatması biraz tuhaftır. Manevî bir insan yaşadığı hakikati bırakıp bu tür münakaşalara girmez. Bu tür münakaşalar günümüzde maalesef yüksek seviyelere çıktığı için bu kitabı yazma gereksinimi duyduk.

Papa XVI. Benedict'in 9-14 Eylül 2006 tarihleri arasında *Münih*, *Altötting* ve *Regensburg*'a ziyareti sırasında 12 Eylül 2006 günü *Regensburg Üniversitesi*'nde yapmış olduğu bir konuşmada şunları söylemiştir:

"İncil'deki inanç, o dönemin Helenistik idarecilerinin, onu Yunan gelenekleri ve çok tanrılı tapınmacı yapısına uymaya zorlamasıyla çıkan tartışmalara rağmen, Yunan düşüncesinin en seçkinleriyle derin bir düzeyde bağlantı kurarak, daha sonra ortaya çıkan Bilgelik Edebiyatı'nda izlerine rastlanabileceği üzere, karşılıklı bir zenginleşme yaşamıştır."

Papa, bu sözleri ile Hz. İsa'ya inanmadığını eski Yunan aklına inandığını söylerken, Papalık makamının Hz. İsa'nın yeryüzündeki vekili olduğunu unutmuş gözükmektedir. Hz. İsa'ya inanmayan Papa o zaman kimin vekilidir? Bu sözleri söyleyen Papa'nın arkasından milyonlarca kişi gitmektedir. Ve maalesef bu düşüncede olan insanlarla da din birliği yapmak isteyenler vardır. Allah aklımızı muhafaza etsin. Bu durumda dünyanın büyük bir kaosa gittiği görülmektedir.

Allah idraki akıl mertebesine indirgenerek idrak edilmeye çalışılmaktadır. Böyle yapılarak Allah'ın programı kontrol altına alınmaya çalışılmaktadır. Allah'ımızın programı ve tatbikat kontrol altına alınamaz. Çünkü her an Allah'ımızın namütenahi arzuları ve yeni tatbikatları vardır. Bu arzuların hangileri kontrol altına alınabilir? Bu asla mümkün değildir.

Batılıların din birliği yapmak istemesindeki amaç ise Müslümanların da onlar gibi dinsiz ve inançsız olmalarını istemelerindedir. *'Biz 'akla' tapıyoruz siz de bize uyun'* diyorlar. Kurban bayramını izlemek için Avrupa ülkemize temsilci gönderiyor. Avrupa'da da hayvan kesiliyor. Burada ise bir dini vecibe için hayvan kesiliyor. İspanya'da eğlence için hayvana işkence yapıyorlar. Müslümanlıkta işkence yasaktır. Ama Avrupa İspanya'ya ka- rışamıyor.

Aklı Din Olarak Kabul Edenlerin Görüşleri

Bismillahirrahmanirrahim

İlkçağ'daki birçok medeniyet ve eski Yunan uygarlığından beri iki düşünce yani Tanrı inancı ve akıl daima karşılaşmış ve çarpışmıştır. Nitekim peygamberlere itiraz eden insanlar hep '**aklı**' öne sürmüşlerdir. Aynı düşünce tarzını bugünkü beşeriyette de görmek mümkündür. Bugün de beşer Allah'tan gelen doğru ilme karşı akli öne sürerek itiraz etmektedir. Oysa Allah'ın varlığı esastır. Yaratılmış olan varlıklar vücud ve kuvvette yaratıcı olan Allah'a bağlıdır. Yaratılan varlık yaratan şeklinde mütalaa edilirse, bu makbul değildir. Akli Allah yaratmıştır. Allah'ın yarattığı akla tapmak doğru olmaz.

Geçmiş devirlerde insanlar putlara tapmışlardır. Bugün yaratılmış olan akla tapan insanların puta tapanlardan ne farkı vardır? Bu nasıl bir akıldır? Bunu kabul etmek mümkün değildir.

Tarihte pek çok düşünür akli çeşitli şekillerde ifade etmişlerdir. Aklın pek çok yönü olduğuna, pek çok işleve sahip olduğuna ve çok yönlü olduğuna şahit olan bu

kişiler daha da ileri giderek akli ‘**tanrı**’ yerine koymuşlardır. Tarihte bunları görüyoruz. Hatta tanrı fikriyatının insan aklının ortaya koyduğu bir kavram olduğunu müdafaa edenler dahi çıkmıştır.

Tanrı düşüncesini akıl ile ifade etmeye kalkan kişiler, bir kimsenin aklını kaybetmesi karşısında tanrının da yok olduğunu mu düşünmektedirler. O zaman akıl hastalarının tanrısı yok mu diyeceksiniz? Tabii ki hayır! Tanrı düşünce ve idraki akıl ile değildir. Çünkü Allah'ın varlığı ancak Allah'ın lütfetmiş olduğu ilham ile bilinir ve aklın yaratıcısı Allah'tır. Yaratılmış bir şey yaratıcısını tam olarak idrak edemez. Yaratanın o varlıktaki arzusu ne kadarsa o kadar idrak eder. Yani yaratan kişiye ne kadar lütfederse o kadar bilinir. Başka türlü O'nun dışında bir kuvvet olması lazımdır ki bu da mümkün değildir.

Avrupa'daki bu düşünceler eskiden beri gelen bir fikriyattır. Hıristiyanlık Roma sınırlarına ulaştıktan sonra Pagan düşüncesi yani çok tanrıcılık düşüncesi de devam etmiştir. Bugün bundan tamamen kurtulunmuş mudur? Hayır.

İslâmiyet'in ilk çıktığı zamanlardan sonraki devirlerde de bazı İslâm düşünürleri akıl ile ilgili olarak birtakım düşünceler ileri sürmüşlerdir. Ancak Avrupa eskiden beri iki kısımdır; bir kısmı akla, bir kısmı tanrıya inanır.

Ancak İslâm anlayışında "**Allah**" ismi zikredilir. Allah başka tanrı başkadır. Putperestler Tanrı heykeli yapıyor ancak Allah heykeli yapamamaktadırlar. Çünkü tanrı düşüncesi kişinin kendi muhayyilesinde yarattığı bir vehimdir. Allah insan aklı ile belirlenmez. Allah, insana lütfedilen ilham ve ilim ile bilinir.

Piskopos Gobel Hıristiyanlığı resmen inkâr ettirip 7/11/1793 senesinde *Notre Dame Kilisesi*'nde aklın onuruna bir tören düzenlemiştir. Bu törende bulunanlar bundan böyle "**Chabet**" ve *Notre Dame Kilisesi*' de, "**Akıl Tapınağı**" ilan edilmiştir.

Avrupalı felsefeciler sanayi ve teknolojinin gelişimine bakarak bu konulardaki terakkiyi insan aklının ortaya koyduğunu, dolayısıyla yaratıcı kudret olanın insan olduğunu söylemektedirler. Bu gibi düşünceleri taşıyan kişilerin ilham noktası eksik olduğu için bu konudaki tasavvurları eksik ve hatalıdır. Çünkü ruhun varlığını kabul etmemektedirler. Ruhun varlığını kabul ve idrak edemeyenler de vahyi reddetme durumunda kalmışlardır. Enteresan olan bugün Müslümanlar içerisinde de bu fikriyatı taşıyan kimseler bulunmaktadır.

Bütün bunlar ne içindir? Bütün bunlardan sonra doğrudan doğruya tek bir hedefe yönelmek mecburiyeti vardır. O da Allah'ın birliğine ve tevhidinde sıkı sıkı sarıl-

mak düsturudur. Sizler Allah'ı ne kadar seviyorsunuz? Kendinizi feda edecek kadar mı? Öyle mi? Ama Allah'ımız bizleri daha çok seviyor. Çünkü O'nun için can verene O'da yeniden can veriyor. Demek ki Allah kullarını sevdiği için bunu yapıyor. Her varlık gibi insanlar da ölümlüdür. Ancak Allah'ımız insanları tekrar diriltecektir. Bu da, Allah'ın insanları daha çok sevdiğini göstermektedir.

Teknolojinin bugünkü baş döndürücü gelişmelerine takılıp kişileri saptırmasından sakınmak lazımdır. Bizler doğrudan doğruya yaratan Allah'ın bizleri yaratmak-taki maksat ve muradını ve bizdeki tatbikatı üzerindeki fikriyatımızı geliştirmek istiyoruz. Çünkü o zaman kendimize ve asliyetimize dönmüş oluruz.

İmam Gazali ile temellendirilen İslâm felsefesinde de “*Tanrıyı akıl ile bulmak*” fikriyatı hakimdir. Bu görüşe göre insanlara peygamber gönderilmese bile insanların Tanrıyı yine O'nun verdiği akıl ile idrak ederek doğruyu, yanlış; helali, haramı ayırt etmeleri gerekiyordu. Yine bu görüşe göre kendilerine peygamber gönderilmemiş olan insanların da ahirette ceza veya mükafat görmesi lâzımdır. Çünkü kendilerinde var olan akıl ile gerçeği anlamış olmaları gerekiyordu.

Hâlbuki Kur'an-ı Kerîm'de Şuara sûresi 208. âyetinde,

"Ve ma ehlekna min karyetin illa leha münzirun."

"Biz illâ Münzir (uyarıcı) yollamadan hiçbir karyeyi (belde) helâk etmedik" buyrulmaktadır.

Ancak şu var ki; Allah'ın peygamber yollaması bir maksada müstenittir. Allah'ımız; **"Sizler akıl sahiplerisiniz ancak peygamberler ile gönderilen bilgiye sahip olamazsınız."** buyurarak peygamberlerin halkın hayrına irsal olunduğunu işaret etmişlerdir. Ancak halk bunun kıymetini takdir edememiştir.

En'am sûresi 76. âyetinde,

"Felemma cenne aleyhilleylü rea kevkeben kale haza rabbiy felemma efele kale lâ ühibbül'afiliyne."

"Artık üzerine gece kapandığında bir yıldız gördü ve "İşte Rabb'im budur," dedi. Ama batınca "Ben batanlara muhabbet etmem," dedi" buyrulmaktadır.

Bu âyette Hz. İbrahim'in akıl ile değil gönül ile Hâkkı bulduğuna işaret vardır. Nitekim Hz. İbrahim **"Ben batanlara muhabbet etmem."** buyurmaktadır.

Devletler içinde hükümet ve devlet başkanları belirli bir makama geldiklerinde ve karşılarında kendilerine muti olan bir halk bulduklarında, kendi akıllarını çok üstün gördükleri için yaşama hatta dine yön vermeye kalkmaktadırlar. Bu, birçok devlet başkanında müşahede edilmiş bir husus olsa gerekir. Bu kimseler buldukları makam ve mevkiin âlâyişine kapılarak dine yön vermeye kalkışmaktadırlar. Bu tanrılık iddiasıdır. Dine ancak Allah yön verir.

Allah'ımız; "**Benim her zaman için bir arzum var. Benim o arzum ne ise kişinin o arzuyu yaşaması lazımdır.**" buyurmaktadır. Günümüzden beş yüz sene önce yapılan ulema tefsirleri bugüne uymamaktadır. Çünkü zaman ve şartlar değişmiştir. Zamanın tecelliyatına göre ahkâm da değişir. Bu, bir zaman hükmü kaidesidir.

İnsanlar bilmedikleri konular hakkında da konuşmak ihtiyacı hissetmektedirler. Allah'ımızın ilâhî varlığını bilmek mümkün değildir. Ancak insanlar Allah ile ilgili olarak birçok tarif ve anlatımlar yapmışlardır. Bu anlatımları ve tarifleri kendi düşüncelerine göre '**vahdet-i vücûd,**' '**ilâhî vücûd**' '**vacibu'l vücûd**' gibi çeşitli şekillerde tarif etmişlerdir. Bu tarifler kendi zamanlarının ilham ve ilmi ile yapılmış olmasına rağmen bugünün manevî terakkisi karşısında yetersiz kalmaktadır.

Bugünkü bilimsel çalışmalarda "*Maddenin aslını bulalım o zaman tanrının hakikatini de çözmüş oluruz.*" şeklinde bir anlayış vardır. İslâm'da da maddeden yola çıkılarak Allah'ı tarif etmeye çalışmışlardır. Doğru olan şudur ki, maneviyatta her şeyin mebdai ve menşei olan Allah'tan yola çıkılarak madde izah edilmiştir.

İnsanlar maneviyatı bilmediklerinden dolayı zor bir yol olarak değerlendirmektedirler. Hâlbuki Rabbimiz kendisine iltica edenlere maddî ve manevî lütuflar yapacağını işaret buyurmuştur.

Bir hadis-i şerifte; "**Kolaylaştırınız zorlaştırmayınız; müjdeleyiniz nefret ettirmeyiniz.**" (Buharî: İlim 11; Müslim: Cihad 5) buyrulmuştur.

Âl-i İmrân sûresi 145. âyetinde,

"Ve men yürid sevabeddünya nü'tihî minha ve men yürid sevabel'ahireti nü'tihî minha ve senecziyşşakiriyne."

"Ve dünya sevabını murad eden, biz kendisine onu veririz. Ve ahiret sevabını murad eden, biz kendisine onu veririz. Ve biz şükredenlerin karşılığını veririz." buyrulmaktadır.

Hz. Pir Abdülkadir Geylâni, Hz. Süreyya ve diğer keramet sahibi ehl-i hakikat enerjiyi maddeye tahvil edebilme kudretine sahiptirler. Allah'ın izni ve arzusu ile bu gücü kullanmışlardır. Yaratan, onlara yarattığı şeyleri nasıl kullanacaklarını bildirmiştir. Bir kişinin bunu teknik olarak bilmesi neyi ifade edecektir? O işin sırrı yaratıcının elindedir.

Aklın yaratıcısı aklın nasıl kullanılacağını tarif etmiştir. Akli heva ve hevese göre kullanmaya çalışmak bir fayda vermez.

Zümer sûresi 9. âyetinde;

"...Kul hel yesteviy'lleziyne ya'lemune v'elleziyne lâ ya'lemun innema yetezekkeru ulü'l elbab."

"Hiç bilenlerle bilmeyenler müsavî (aynı seviyede) olurlar mı?" de. Muhakkak ki ulül elbab (gönül sahipleri) tezekkür ederler." buyrulmaktadır.

Akletmek, akli Allah'ın arzu buyurduğu şekilde kullanmak anlamında düşünülmelidir. Fazla bilgi sahibi olmak akıllı olmak anlamına gelmez.

Bakara sûresi 171. âyetinde,

**"Ve meselülleziyne keferu kemeselilleziy
yen'ıku bima lâ yesme'u illâ du'aen ve nida-
en summün bükmün umyün fehüm lâ ya'kı-
lun."**

**"Ve kâfir olanların misali, bir çağırış ve ni-
dadın başkasını işitmeyene bağırmanın mi-
sali gibidir. Sağırdırlar, dilsizdirler, kör-
dürler de akletmezler."** buyrulmaktadır.

Âyette Allah'ın nizamına uymayanların hiçbir şe-
kilde doğru yürüyemeyecekleri anlamında bir hatırlatma
ve uyarı vardır. Kur'an akli kullanmayı önemsemiştir,
akıl ilâhî yaratıcıya karşı kullanılmasını değil.

Aklı doğru kullanmayanlar hayatı ve ilâhî nizamı
hiçbir zaman tam manası ile kavrayamazlar. Onun için
kişi, Allah'ın ilâhî nizamına uyarsa bu kendi lehine olur
ve sırat-ı müstakim üzere yürümüş olur.

İnsanlar kendi akılları ile yaratıcı icat etmek iste-
mektedirler. Tarihte akıl tarifi yapılırken birçok ifadeler
kullanılmıştır. Müspet ve menfi olarak akli bölenler ve
akli çeşitli şekilde ifade edenler çıkmıştır. Ancak
Kur'an'da bahsedilen akıl kelimesi araştırıldığında çok
değişik bir şekilde ifade edildiği görülecektir

Allah'ımız kendisinden lütfetmiş olduğu ilâhî hususiyetleri kulun idrak edip bilmesi için ona akıl vermiştir. Yani, Allah'ın ilâhî programını tatbik edebilmesi için kul aklını kullanmak durumundadır. Ancak beşer, akılı Allah'a karşı kullanmak gibi hiç de yerinde olmayan bir yola tevessül etmiştir.

Akıl, Allah'ın lütfetmiş olduğu rahmeti Allah'ın arzusuna uygun olarak kullanmakla asliyetini bulur. Akıl mevcut âlemde ilâhî âleme hazırlık yapılabilmesi için nâsâ bir rahmet olarak verilmiştir.

Vahiy İle Aklın Karşılaştırılması

Bismillahirrahmanirrahim

İnsanlar neden vahiy ile akli hep karşı karşıya getirmişler ve ikisi arasında kalmışlardır? Öncelikle bunu anlamak icap eder. Vahiy konusu hususi olarak Allah'ın seçtiği gönüllere lütfetmiş olduğu bir ikram-ı ilâhîyesidir. Bu mümtaz gönüller Allah tarafından vazifelendirilmiş kişilerdir. Bu gönüller gerçekte vahyin geçerli olduğunu ifade edip anlatmış ve insanları uyarmışlardır. Vahiy alan gönüller, kendi ilham ve beyanlarının akıl mahsulü olmadığından hareketle vahyi izah etmiş ve açıklamışlardır. Buna karşılık bu devlete ermemiş olan kim-seler de okuyup, araştırarak yaptıkları çalışmalar neticesinde vahyi reddedip kendi araştırmaları ile ulaştıkları sonuçları doğru kabul etmek zan ve zehabına kapılmışlardır.

Akılla bu işlerin olabileceğini iddia edenler ortaya yeni ve orijinal bir bilgi koyamamaktadırlar. Buna rağmen vahiy alan gönüllerin söyledikleri sözler üzerine değerlendirme yapmaktadırlar.

Aklı vahye karşı müdafaa eden kişiler eğer aklın din ve maneviyat işlerini ve diğer ilmî konuları organize edebileceğini düşünüyorlarsa o zaman insanların birçok keşif ve icatları ilk zamanlarda ortaya koymaları gerekirdi. Oysaki dünya yaşamı içerisinde gerekli olan şeyler Allah'ın arzusu ve programı dahilinde belirli bir zamana yayılarak ortaya çıkmıştır.

Bunun yanında şairlerin şiir yazmak için ilham bekledikleri ve bilim adamlarının bir konu hakkında uzun yıllar çalışmalarına rağmen bir neticeye varamadıkları ancak Rabbimizin verdiği ilham ile işlerini neticelendirdikleri görülmektedir.

Einstein'ın uzun yıllar süren çalışmaları sonucunda **Rölativite** (İzafiyet) Kuramı'nı ortaya attığı bilinmektedir. Albert Einstein, "**Din duygusu ne zaman kaybolursa, bilim, ilhamı olmayan bir deneyciliğe dönüşür.**" demiştir. (*Letter to Maurice Solovine, 1 Ocak, 1951; Einstein Archive 21-174, 80-871,*) ve bir sözünde de; "**Tabiatta öylesine yüksek bir akıl kendini gösteriyor ki, insanın en ince düşünceleri ve buluşları bu aklın yanında sönük bir gölge gibi kalıyor.**" demiştir.

İlham hiçbir şekilde kayda girmeyen ve hiçbir yerde kaydı olmayan mantık ile sınırlanamayan bir konudur. Atom parçacık teorisi maddenin hiçbir zaman

'yok' olamayacağını, ancak başka bir hale dönüşebileceğini söylerken, İngiliz bilim adamı **Stephen W. Hawking** yıllar önce kara deliklerin içinde maddelerin yok olduğunu iddia etmiştir. Ancak Hawking kendi geliştirdiği kara delik teorisinden otuz yıl sonra yanıldığını itiraf ederek geri adım atmış ve kara deliklerin maddeleri yok etmediğini söylemiş ve düşüncesini değiştirmiştir.

Velâyet gönüllerinin söyledikleri sözler ise hiçbir zaman değişmemiştir. **Hz.Süreyya** İngiltere'nin kahr-ı zemine gireceğini 1910 senesinde (6 Rabiulahir1328) beyan buyurmuştur. Bugün buzulların erimesi ve denizlerin yükselmesi ile Britanya adalarının tehlikede olduğunu İngiltere hükümeti açıklamıştır.

Uzay araştırmaları yapan kurumların, yaptıkları araştırmalar sonucunda Kur'an'ın mucizelerini görüp de hâlâ iman etmemesi akıl işi değildir.

Dünyanın manyetik alanının bozulduğu ilham olarak birçok kardeşimizde de zuhur etmişti. Şimdi bunun tatbikatını yaşıyoruz.

Kur'an'da Rahman sûresi 17. âyetinde,

"Rabbü'l meşrikayni ve rabbü'l mağribeyn."

"Rabbidir iki doğunun ve Rabbidir iki batının" buyrulmaktadır.

O halde güneşin iki ayrı yerden doğması ve iki ayrı yerden de batması söz konusudur.

Akıl, Allah'a uyarsa akıldır. Yoksa akıl olmaz. İnsanlar dini bir kenara koyup her şeyin üzerinde ilim vardır demektedir ve böylelikle Allah ile ilmi ayırmaktadırlar. Hâlbuki ilim de Allah'ındır.

Nübüvvet ve velâyetin beyanlarına tâbi olmak maksadı ile hareket eden insanların hiçbirisi bugüne kadar yanılmamıştır. Çünkü vahiy ve ilham, ilâhî yaratıcı olan kudretin lütfettiği bir ikramdır. Esasında bütün insanlar ilham ile hareket ederler. Akıl ise kişideki bu ilhamı organize eder. Alınan ilhamların dünya tatbikatını akıl yapmaktadır. Ancak ilhamı alan ismin mazhariyeti neyse - *müspet veya menfî*- onu tatbikata koyar. **Yani kişi akılla değil, Allah'ın arzusu ile nasibini bulacaktır.**

Fevkalade ileri mazhariyete ermiş olan velâyet gönülleri aldıkları ilhamın hayır mı mekir mi olduğunu Allah'ın lütfettiği isimler ise bilirler. Vahiy ile akli karşı karşıya getirmek kadar büyük bir hata olamaz. Esasta burada insan faktörü vardır. Allah'ımızın;

**"Ve iz kale rabbüke lilmelaiketi inniy
ca'ülün fiyl'ardı halifeh."**

**"Hani, Rabbin meleklere, "Ben yeryüzünde
bir halife kılacağım" buyurmuştu." (Bakara
2/30.)**

Noktasında insanda tatbikata koyacağı "**Ruh**", "**Nefis**", "**Akıl**" gibi çeşitli enstrümanlardaki hususiyetleri düşünmek lazımdır.

Allah'ın insanlara lütfettiği bu enstrümanların kiminin diğerine göre daha ileri veya geri olduğu şeklinde mülahazalar doğru olmasa gerekir. Çünkü Allah'tan bir emir geldiği zaman bunların hepsi bu emre uymak mecburiyetindedir. Hangisi bu emre muhalefet edebilir ki? Hiçbirisi.

Allah'ımızın buradaki hedefi bu enstrümanlar değil "**İnsan**" varlığıdır. Allah'ımız kendisinde asaleten var olan hasletlerin tatbikatını insanda namütenahi tatbikatlar yaparak göstermektedir.

Akıl ile dini kayıt altına almak mümkün değildir. Din, bütün varlıkları bu meyanda akli da kaplamıştır. Çünkü din, Allah'ın nizam-ı ilâhîyesidir. Allah'ın dini içinde her varlığın bir yeri ve makamı vardır. Aklın ken-

disini din yerine koyması mümkün değildir. Çünkü akıl, din konusunda yeterli değildir.

Din, Allah'ın düsturuna uymaktır. Din, Allah'ın nizamı olarak bütün varlıkları kapsamaktadır. Ancak iman daha farklı bir konudur. Kişinin imanı vardır, ama din anlayışında eksik olabilir. Mesela gayr-i müslimlerin de kendilerine göre inançları vardır ancak, din anlayışı konusunda eksiktirler.

Burada peygamberler önem kazanmaktadır. Çünkü dini va'z eden peygamberlerdir. Peygamberlerin getirdiği din anlayışında Allah'ın arzu ettiği iman anlayışı vardır. Onun için Sevgili Efendimiz; **“Ya Rabbi! Sen kendini övdüğün gibisin.”** buyurmuşlardır.

Hz. Mevlâna; **“İfsat eden bu akı sat, elden çıkar, hayret ve hayranlığı satın al. Böyle akıl bir zan ve vehim kaynağıdır. Hayranlık ise farklı bir bakış ve görüştür. Akı Hz. Muhammed'e (s.a.v) kurban et. Sonra da Allah bana yeter de”** buyurmaktadır.

A'raf sûresi 155-156. âyetlerinde,

***"Vahtare musa kavmehu seb'iyne recülen
limiykatina felemma ehazethümürrecfetü***

kale rabbi lev Ői'te ehlektehüm min kablü ve iyyaye etühliküna bima fe'alessüfahaü minna in hiye illâ fitnetüke tüdillü biha men teŐaü ve tehdiy men teŐa'ü ente veliyyüna faĝfir lena verhamna ve ente hayrülĝafiriyne vektüb lena fiy hazihid-dünya haseneten ve fiyl'ahireti inna hüdna ileyke kale azabiy üsıybü bihî men eŐa'ü ve rahmetiy vesiat külle Şey'in feseektübüha lilleziyne yettekune ve yü'tunezzekata velleziyne hüm biyatina yü'minune."

"Ve Musa mîkatimiz için kavmini yetmiş er kişi olarak ihtiyar etmişti. (seçmiŐti) Ama onları bir sarsıntı yakalayınca, "Rabbim, dedi. Eğer dileseydin onları bundan önce helâk ederdin ve beni de... Bizi içimizden bazı sefihlerin fiiliyata koydukları yüzünden helâk mı edeceksin? Muhakkak ki bunda illâ bir imtihanın vardır. Onunla dilediĝini dalâlete düşürür dilediĝini de hidayete erdirirsin. Sen bizim velîmizsin artık bizi baĝışla ve bize rahmet eyle ve sen baĝışlayanların en hayırlısıydın. Ve bize bu dünyada hasene yaz ve ahirette de. Muhakkak ki biz sana yol tuttuk." Allah buyurdu ki; "Azabım, ben onunla isabet ederim diledi-

ğime, ve rahmetim her şeyi vasi oldu (kapsadı). Ama onu (rahmetimi) özellikle takva edenlere ve zekâtı verenlere ve âyetlerime iman edenlere yazacağım." buyrulmaktadır.

Bizce bu akıl furyası içerisinde ortaya atılan, "*Rasyonalizm (akılcılık)* felsefesi emperyalist devletlerin diğer devletler üzerinde kurmaya çalıştığı tahakkümün bir neticesidir. Yani, "*Biz akıllıyız sizin tanrınız da biziz o halde siz bizi dinleyin ve bizim dediklerimizi yapın*" demek istemektedirler. Nitekim yaptıkları tatbikatlar bu eğilimi taşıdıklarını göstermektedir.

Velâyet Allah'ın tevhidini anlatır. Ehli zahir de, "**Allah birdir**" demekte ancak velâyet anlayışının zıddı olan dünyevî bir görüş ile Allah'ı tarife çalışmaktadır.

Akılcılık yolu ile Avrupa ileri gidince, "**İşte her şey akılmış**" diyen ulema-i rüsûm, şimdi de akli en yukarıda mütalaa etmekte; '*Avrupa akıl ile böyle ileri gitti*' diyerek, akli maneviyatta da kullanmak sureti ile Allah'ın vahdaniyetini akıl ile tarife kalkmaktadırlar. Batıdaki '**aklî ilimler**' ile maneviyatı bağdaştırmaya çalışmakta ve akli batının rasyonalizmi (akılcılık) ile özdeşleştirmektedirler.

Ulema akıl yolu ile maneviyatı tarif edince dünya yaşamı da geri kalmıştır. İslâm imanına tabi olduğunda ve dine uyulduğunda ise büyük imparatorluklar kurulmuştur.

İslâm'ın ise kendine mahsus hususiyetleri vardır. Peygamberimiz Allah'ı nasıl tanıyıp bileceğimizi ve onu nasıl zikredeceğimizi bildirmiştir. Meşru olan Peygamberimizin bildirdikleridir. Bu, Allah'ın kendini anlatmasıdır. Allah'ın Peygamberimizle bildirdiği şekilde Allah'ı tarif ve tavsif etmek gerekir bunun dışındaki fikirler ile Allah'ı zikretmek makbul olmaz.

Müsteşrikler ve bu fikirde olanlar akıl ile Allah'ı tarif etmeye çalışmaktadırlar. Akıl ile Allah'ı tarif etmeye kalkınca da bu konuda söz sahibi olduklarını düşünmektedirler. Allah'ın kendisini peygamberi ile beyan ettiği tarif ise onlara ters gelmektedir. Kendi fikriyatlarında tarif etmek suretiyle sanki konunun hâkimi gibi oluyorlar. Batıda ve İslâm'da Allah'ı akıl ile tarif etmeye çalışanlar, yani Allah'ı kendi arzularına göre tarif edenler aynı paraleldedirler. Onlar bir Mürşid'e bağlanmayı zül kabul ederler.

Gerçek iman edenler ise bunların dışındadırlar ve bir "**gönle**" bağlanarak ahz-ı feyz etmektedirler. Aslında o gönül ilâhî bir okuldur.

İlk günden beri dünyada din birdir. İnsanların çoğunluğunun kendilerinin Hz. Âdem'den yaratıldığını kabul edip "*Ama benim dinim başka*" demesi tuhaf bir mânâ taşımaktadır.

A'raf sûresi 51. âyetinde,

"Elleziynettehazu diynehüm lehven ve le'iben ve ğarrethümülhayatüddünya felyevme nensahüm kema nesu likae yevmihim haza ve ma kanu biayatina yechadune."

"Dinlerini eğlence ve oyun edinenler ve dünya hayatının aldattıkları artık bugünlere mülâki olacaklarını (karşılaşacaklarını) nasıl unuttular ve ayetlerimize karşı mücadele (karşı koydularsa) ettilerse biz de onları böyle unutturuz." buyrulmaktadır.

Akıllı ve akılsız insanların beyinleri değiştirilse dahi akılları değişmez. Çünkü Allah'ın kullardaki mazhariyeti ne ise, onların akılları da o mazhariyette devam eder. Maneviyât Allah'ın arzusudur. akli değiştirmekle maneviyat değişmez. Bu konu manevî olarak değerlendirilmelidir. Allah'ın her kişideki tecelliyat arzusunu dikkate almak icap eder.

Akıl güzel bir şey midir? Elbette güzeldir. Âlim bir insanın beyni cahil bir kimseye verilse, cahil olan kimse âlim olmaz; yine cahil kalır. Allah'ın o vücûd varlığındaki görünme arzusu ne ise o vücûd o arzuyu yaşar.

Bir söz vardır; “*Akıllar pazara çıkmış herkes kendi aklını almış*” diye. Herkesin kendi aklına olan bu teveccühü esasta kişinin Allah'ın kendi vücûdundaki tecellisine olan talebidir. Allah'ın arzusu söz konusu olunca iş değişir. Takdir Allah'a aittir.

Allah akıllı bir vasıta olarak yaratmış ve onun nasıl kullanılacağını yine kendisi tarif etmiştir. Eğer böyle bir şey olmasaydı, yani akıl ‘**yaratılmış**’ olmasaydı, Allah'ımız akıl ile ilgili yönlendirme yapmazdı. Çünkü buna ihtiyaç duyulmazdı. Dikkat edilirse Allah'ımız yer-yüzünde sadece insan varlığına ikaz yapmaktadır. Çünkü insan bütün varlıkların üzerinde olarak ekmel bir yaratılışla yaratılmış ve tezyin edilmiştir. Diğer varlıkların böyle bir sorumluluğu bulunmamaktadır.

Akıl, Allah tarafından yaratılmış ilâhî bir lütuf olduğuna göre, onun nasıl kullanılması gerektiği ile ilgili bilgiler de elbetteki Allah'ımız tarafından tayin ve tespit edilecektir. Kur'an'da bunun misalleri mevcuttur. Kur'an'da aklın nasıl kullanılacağına usul ve şekilleri vardır. Dünya yaşamında kullandığımız akıl, insanın ahi-

rette nasıl bir yaşam sürdüreceğini de belirler. Nitekim Sevgili Efendimiz hadîs-i şerîflerinde; "**Nasıl yaşarsanız öyle göçersiniz; nasıl göçerseniz öyle haşrolursunuz.**" buyurmuşlardır.

Yunus sûresi 101. âyetinde,

"Kulinzuru maza fiy's semavati ve'l ardı ve ma tuğniy'l ayatü ve'n nüzürü an kavmin lâ yü'minun."

"Semavat' ve 'Arz'da ne varsa nazar edin, de. Ne ayetler, ne de uyarılar iman etmeyen bir kavmi müstağni kılmaz. (fayda vermez)" buyrulmaktadır.

Yusuf sûresi 111. âyetinde ise,

"Lekad kâne fiy kasasihim ibretün liuliy'l elbab ma kâne hadiyen yüftera ve lâkin tasdiykalleziy beyne yedeyhi ve tefsıyle külli şeyin ve hüden ve rahmeten likavmin yüminun."

"Andolsun ki, onların kıssalarında (gönül) sahipleri için ibret vardır. (Kur'an) uydurabilecek bir söz (hadis) değildir. Fakat

kendinden öncekileri (ellerinde bulunan Tevrat ve İncil'i) tasdik eden, her şeyi tafsil eden (tafsilatlandırın) ve inanan bir toplum için de bir hidayet ve bir rahmettir." buyrulmaktadır.

Her insanda beynin alt tarafında mevcut olan "**Beyincik**"in her insanın "**Levh-i Mahfuz**"u olduğu söylenmiştir. Bir kimse kendi *Levh-i Mahfuz*'unda olmayan bir şeyi yapmaya kalkıştığında, beyincik tarafından Levh-i Mahfuz programında yazılı olan ve Allah'ın takdir etmiş olduğu programı yerine getirmesi için uyarılır.

Akıl ile giden ve maneviyatı geri planda bırakan kişilerin bu halleri makbul olmasa gerektir. Her insanın kendi mazhariyeti icabı ortaya koyduğu işler Allah'ımızın '**Musavvir**' isminin bir neticesidir. Varlıkların fiilleri Allah'ın esmasına bağlıdır. Her varlık görmesini Allah'ın '**Basir**' isminin fiili icrasına bağlı olarak yapmaktadır.

Bugün dünyada din, bilim ve akıl tartışmalarının devam ettiği görülmektedir. Ancak akıl noktasını tercih edenlere şunu sormak lazımdır: Sizler kendi varlığınızın hakikati hakkında yeterli bir bilgiye sahip misiniz? Yani varlığınız hakkında yeterli bilginiz var mıdır ki, o varlığın bir parçası olan akıl noktasını ön plana çıkarıp konuşuyorsunuz?

Velâyetin anlayışında, Allah'ımız her varlığı yaratmış, aynı zamanda insana birçok hasletler vermiştir. İnsanda mevcut olan bu hasletler de bir varlıktır. Sevgi, aşk, düşünce, akıl, mantık, kalp hepsi yaratılmıştır.

Bir insan bir kitap yazıyor. O kitap onu yazan kim-
senin düşüncesidir. O zaman düşüncenin kendisi de
yaratılmış olmuyor mu? Bütün varlıkları Allah'ın eseri
olarak görmek icap eder.

Her yaratılan varlık kendi asliyet-i ilâhîyesini ikrar
etmek mecburiyetindedir. Eğer bu ikrar olmazsa Allah o
varlıkları helâk eder. Nitekim dikkat edilirse Allah'ı ikrar
etmemiş olan beşer, Allah'ın nizamına uymadığından
makbul tutulmamıştır

Allah'ımız insanda bu tatbikatı yapacağını lütfedip
bildirdiğine göre, insanda ariyeten var olan hasletlerin
asliyetini ikrar ve tasdik etmesi lazımdır. Nasıl ki, kalp
Allah'ı zikrettiği zaman tatmin oluyor, o halde akıl da Al-
lah'ın varlığını idrak ederse kendi asliyetini ikrar ile sü-
kûn bulur. İşte bugün akıl ve din münakaşasındaki husus
budur. Akıl, Allah'ı ikrar ve tasdik ettiği taktirde kendi
asliyetini ikrar ve tasdik etmiş ve Allah'ın nizamına uy-
muş olur. Maalesef bugün bu bilgiye itiraz edilmektedir.
Nasıl ki faiz konusunda Allah'ımız; “**Paranın alınıp sa-
tılmasına ticaret gibidir demeyin.**” buyuruyorsa bu
da benzer bir husustur.

Para bir ticaret metai olarak alınıp satılırsa, herkes ticareti ve kazancı faiz olarak yapmaya kalkarsa ziraat, ticaret ve sanayi yok olur. Allah'ımız bu düşünceyi kabul etmeyin buyurmaktadır.

Akıl, Allah'ın ona verdiği vazifeyi ifa etmektedir. Akıllı Allah'ın varlığının dışında değerlendirmek hatadır. Akıllı ancak iman ile baki kalabilir. Akıllı imanın karşısına çıkarmamak icap eder. Kişi inanır veya inanmaz, ancak inançsız olanın akıllı mehasin olarak kullanarak ilâhî yaratıcısını inkâr etmesi hatadır.

Dünya yaşamı için verilen akıl dünyada vazifesini tamamlar. Ahirette ise vücud azalarının tamamının Allah'ı ikrar etmesi lâzımdır. İnsan bütün azaları ve hasletleri ile, bütün düşünce ve fikirleri ile Allah'ın varlığını ikrar ettiyse hakikati tasdik etmiş ve Allah'ı zikretmiş olur. Böylece o kimsenin enfusî mânâda kıyameti tamamlanmış olur. Gerçek şudur ki, kıyamet, Allah'ın insandaki arzusu ile kaimdir. Yani Allah'ın o insandaki dünya yaşamı için arzusu nihayete ermişse o insanın kıyameti kopmuş demektir.

Vahiy akıl ile değerlendirmeye kalkmak en büyük hata olsa gerektir. Çünkü akıl yaratılmıştır. Vahiy ise **Hüve**'nin kelâmıdır. Yaratılan bir şey ile yaratana karşı muhalefet etmek en büyük hata olsa gerekir. Vahiy,

Allah'ın kendinden kendine lütfettiği hususi arzudur. '**Hüve**'nin her varlığa lütfettiği makam ve arzuya göre vahyettiği görülmektedir. '**Hüve**' kendi görüldüğü gönül ile halka vahyeder. Vahyi idrak edemeyenler vahyi nasıl tarif edebilir? Vahyi idrak edememiş kişiler, '*vahiy vardır-yoktur*' çekişmesinde bulunmaktadırlar.

Bir kimsenin aklından geçenler telepati yöntemiyle öğrenilebilmektedir; ancak kalpten alınan ilhamlar ve onda cereyan eden zuhuratlar Allah'ın sırr-ı yedinde mahfuzdur; bir başkası tarafından bilinmesi mümkün değildir. Çünkü kalp, Allah'ın kudret elindedir. Akıl çözülebilir; çünkü akıl dünya yaşamının işleyişine göre çalışmaktadır. Kalp âlemi ise bu dünya yaşamının fevkindedir.

Balığa '*su diye bir şey yoktur*' denirse bu biraz tuhaf olur. Balıkta akıl yoktur derler; hâlbuki bütün varlıklarda akıl vardır. Çünkü manevîyatın dışındaki yaşamın kontrol merkezi beyindir. Vücuttaki bütün organları idare eden beyindir. Vücuttaki çalışmaların nasıl olacağına beyin karar vermektedir.

Kişinin aldığı ilaç yararlı mı değil mi, yenilen gıda kişiye yararlı mı değil mi, acı-tatlı bütün bu hususlara beyin karar vermektedir. Öyleyse beyin hem vücudu hem de Allah'ın kişinin gönlüne indirmiş olduğu ilâhî

ilhamı tahlil ederek buna uyulması gerektiğini de kişiye bildirir. Beyin bu muhakemeyi yaparak "*Evet bu beni de yaratan Allah'ın kelâmıdır.*" Der. Demek ki ne ketum bir durum var ki, bunu gördükleri halde kişiler Allah'ı inkâr etmeye kalkmaktadırlar.

Akıl; Allah'ımızın yarattığı ilâhî bir enerji olarak da değerlendirilebilir. Bu enerji varlıklarda Allah'ın onlara lütfettiği makam ne ise ona göre, yani o varlıkların mazhariyetleri ölçüsünde tezahür eder. Bu tezahür Allah'ımızın onlardaki arzusudur.

Allah yarattığı her varlığa merkez olarak vazife görsün diye '**akıl**' vermiştir. Ancak insandaki akıl çok daha ileri bir mazhariyet taşır. Her varlığa yaratılış esasına göre bir merkez verilmiştir. Allah'ın arzusunu tatbikata koyacak merkez, akıldır. Akıl bir yerde vekil görevi yapar. Ancak bugün akla ayrı bir kudret verildiği hatta akıl ile ilâhî kudretin karşı karşıya getirildiği görülmektedir.

Akıl, ilk yaratılan sıfatlardandır. Akıl hususiyetinin başlangıcı '**ilâhî akıl**'dir. Allah'ı temsil eden insan varlığında aklın bütün varlıklar üzerinde bir hususiyeti vardır. Akıl, bir arzunun tatbikatta lazım olan tertibini düzenler, fakat Allah'ın böyle bir şeye ihtiyacı yoktur.

Allah âlemleri aklın fevkinde bir arzu ile meydana getirmiştir. Yani kendinden kendine olan aşkının tezahürü olarak âlemleri yaratmıştır. Akıl ise sonradan yaratılmıştır. Allah âlemleri **Deryayı Nuru Muhammed** arzusu ile meydana getirmiştir Deryayı Nuru Muhammed teşkilatlandıktan sonra, akıl yaratılmıştır. O halde aşk ile akılı karıştırmamak lazımdır. Allah'ın Deryayı Nuru Muhammed arzusunun tatbikatı, elbette bir hususiyet arzeder. Ve bu akl-ı küll olarak değerlendirilebilir.

Âlemlere nazire olarak yaratılan insanda en yüksek mertebede olan beyin(akıl) ve merkezde olan kalp (gönül)tir. Aklı gönle tabi kılan için yükselme başlar. İnsan vücudunun aşağı mertebelerinde sindirim, sistemi vb var. Elbette bunlar da lüzumludur ama makamları değişiktir. İnsan ilâhî âlemler için bu tertibe nazire teşkil eder.

'**Esfele Safilin**' aşağıların en aşağısıdır, yani taban makamıdır. İnsan varlığının işleyiş teşkilatı, âlemlerin de bir sembolüdür. Demek ki âlemlerde ulvî bir birliklik var. İlâhî âlemlerdeki halin ne kadar ulvi olduğunun idrakinde değiliz. Ama bütün âlemler insana naziredir.

Şüphesiz akıl bir varlıktır ve kendiliğinden olmamıştır. Kendisine sahip de değildir. Akıl bir başka varlık

tarafından yaratılmıştır. Allah'tan başka hiç bir varlık kendisine sahip değildir. Varlıkları halden hale tahvil eden Allah'tır.

Balıklar suda yaşar. Su yoksa balık da yoktur. İlâhî deryada hâsıl olan insandır. İlk yaratılışta Akl-ı küll yaratılmıştır. Her varlık Akl-ı küll'den hâsıl olmuştur. Allah vahyettiği bütün varlıklarda, aldıkları vahyi kendi varlıklarında Allah'ın arzusuna göre düzenleyen akıl merkezini lütfetmiştir. Her varlıkta akıl vardır. Hayvanlarda da akıl vardır. O da ancak o varlığın ihtiyaçlarını temin içindir.

Nahl sûresi 68-69. âyetlerinde,

"Ve evha rabbüke ilennahli enittehızıy minelcibali büyuten ve mineşşeceri ve mimma ya'rişune sümme küliy min küllissemerati feslükiy sübüle rabbiki zülûla yahrücü min bütuniha şerabün muhtelifün elvanühü fiyhi şifaün linnasi inne fiy zalike leayeten likavmin yetefekkerun."

"Ve Rabbin balarısına "dağlardan ve ağaçlardan ve arş ettiklerinden (çattıklarından) evler edin, diye vahyetti. Sonra semerelerin küllisinden ye de Rabbinin sebillerini (yollarını) zillet (boyun eğerek) ile sülük et.

(takip et)" Onların batınlarından içinde nas için şifa olan muhtelif renklerde içecekler çıkar. Muhakkak ki bunda tefekkür eden (düşünen) bir kavim için elbette bir âyet vardır." buyrulmaktadır.

Her şey Akl-ı Küll'den hâsıdır. Akl-ı Küll kendinden teşkilatlandırdığı varlıklar için lüzumlu bir faktördür.

O'nun Zâtının değişmesi olmaz, nizamı ise devamdadır. Tecelliler ise daima değişir. Bu, Allah'ın meydana getirdiği bütün varlıklarda görülür. Zât ise değişmez. Âlemleri kendinden halk eden Allah, isim ve sıfatlarla evreni şekillendirmiştir. Böylelikle Rûm sûresi 11. âyetinde belirtilen husus vuzuha kavuşur;

"Allahü yebdeü'l halka sümme yüıydühü sümme ileyhi türceun"

"Allah ibda (yaratır) eylemiştir mahlûkatı sonra onu iade eder (geri çevirir) sonra ona döndürülürsünüz."

Vahye Uyan Akıl (*Akl-ı Selîm*)

Bismillahirrahmanirrahim

Akıl ile vahiy nasıl bağdaştırılır? Maneviyatı akıl ile değerlendirenlere şunu sormak icap eder: Mademki maneviyatı akıl ile belirlemek imkânı vardı, o halde niçin vahiy ile gelen peygamberler beklenmiştir?

Peygamberler olmadan akıl ile maneviyatı halletmek mümkün değildir. Bugün maneviyatı akıl ile değerlendirenler bir taraftan da kendi akılları ile değerlendirdikleri Mehdi, İsa gibi gökten incek kurtarıcılar beklemektedirler.

Akıl inkâr edilemez ama akılı kendi makamına oturtmak icap eder. Akıl yaratılmış bir varlıktır. Allah'a iltica eden, aklını itaatli ve hayırlı bir hale getirmiş demektir. Maneviyatta "**akl-ı selîm**" tabiri vardır. Akl-ı selîm selamette olan akıldır. Yani Allah'ın ve Peygamberinin emirlerine itaatli olan akıldır.

Akıl mühim bir şeydir. Allah'ımıza sonsuz şükürler olsun ki, insanlara bu kadar kıymetli bir lütüf vermiştir.

İnsan, Allah'ın yarattığı aklı hiç bir zaman Allah'a karşı kullanmayı düşünmemelidir. Akıl, yaratılmıştır. Allah yaratandır ve bakidir.

Akıl meçhul bir güç ile değil, Allah'ın müdahalesi ile işlev görür. Kendi başına idrak etme gücüne sahip olmadığından herkesin aklı değişik çalışır ki, bu o kuldaki Allah'ın arzusudur. Her kul değişik düşünür. Herkes Allah'ın verdiği ilhama göre düşünür. O halde hüküm Allah'ındır. Çünkü kulu hakkında doğru veya yanlış hükmünü yine Allah verecektir.

Aklın insanın her türlü faaliyetinde hayrı şerden, iyiyi kötüden, güzeli çirkinden ayırmada ve varlıkların Allah'ın tecelliyatındaki değişikliğini idrak etmede bir enerji olarak vazifesi vardır. Kur'an-ı Kerîm'de bir çok âyet akıldan ve onun insan hayatında oynadığı mühim rolden bahsetmektedir. Tirmizî'den rivayet edilen bir hadis-i şerifte Sevgili Efendimiz "**Keyyis**" kelimesini zikretmişler ve "**Keyyis** (akıllı, anlayışlı) **kendini kontrol eden ve sonrası için hazırlık yapan kimsedir.**" buyurmuşlardır.

Aklı vahye tercih edenlere şunu da sormak icap eder: Beşeriyetin inkâr edemeyeceği bir gerçek var ise o da ölümdür ki, kişi öldüğünde kendisine dünya yaşamında verilen her şeyi terk eder. Şimdi sormak lazımdır,

kişiler öldükleri ve ilâhî âleme intikal ettikleri zaman akılsız mı gidiyorlar? Ahirette kendilerini aldatanları ne ile itham edeceklerdir? Ahirette olan ilâhî akıldır, Ruhta dünya hayatındaki olayların kaydı da vardır.

İbrahim sûresi 21. âyetinde,

"Ve berezu lillahi cemiy'an fekale'd du'afâü lilleziyn'estekberu inna künna leküm te-be'an fehel entüm muğnune anna min azabillahi min şey' kalu lev hedanallahü lehe-deynaküm sevaün aleyna ecezi'na em saberna ma lena min mahıys."

"Ve cemisi (hepsi) Allah için bariz olduklarında zayıflar istikbar (kibirlenenler) edenlerine "Muhakkak ki biz sizlere tâbi olduk. Hani Allah azabından bir şeyi (dahi) bizden savabilir misiniz? "Derler ki; "Eğer Allah bize hidayet etseydi elbette size hidayet ederdik. Artık sızlansak da de, sabretsek de bizim için müsavidir. (aynı seviyededir) Bize sığınacak bir yer yoktur." buyrulmaktadır.

Demek ki Allah'ı inkâr eden dünya aklı ilâhî âlemde bir fayda sağlamayacaktır.

Furkan sûresi 27-29. âyetlerinde ise,

"Ve yevme yeaddu'z zalimü ala yedeyhi yekulü ya leytenittehaztü mea'r resuli sebiyla. Ya veyleta leyteniy lem ettehız fülânen halıylâ. Lekad edalleniy ani'z zikri ba'de iz caeniy ve kane'sş şeytanü li'l insani hazulâ."

"O gün zalim kimse, ellerini ısırıp şöyle diyecektir: "Ne olurdu ben de Resûlle beraber bir sebil (manevî yol) tutsaydım Yazıklar olsun bana, keşke falanı asla halil edinmeseydim! Andolsun o bana geldikten sonra beni zikirden şaşırttı. Ve Şeytan insan için yolda bırakıcıdır." buyrulmaktadır.

Manevî konularda yapılan çalışmaları depolamakta akıl kullanılabilir. Ancak iman, akli gönle tabi kılmakla mümkün olmaktadır. Allah'ın rahmet indirdiği nokta ile beraber yürünüyorsa o akıl selamettir. **Akıl, Allah'tan gelen ilham ve beyanlara uyarsa selim olur, gelişir güzelleşir.**

Sevgili Peygamberimiz; **"Akıllı, kendini hesaba çeken ve ölümden sonrası için çalışandır. Âciz ise kendisini hevasına kaptıran ve Allah'tan olmayacak şeyler bekleyendir."** buyurmuştur. (Tirmizi)

Allah'ın insana lütfettiği akıl taşıdığı hasletler bakımından çok çeşitlilik göstermektedir. Bütün insanlar düşünüldüğünde bu çeşitliliğin hudutlarının çok geniş olduğu görülmektedir. Bu, Allah'ın yaratışındaki namütenahi zenginliği göstermesi bakımından enteresan bir konudur. Ancak bütün bu zenginlik bile Allah'ın sonsuz ilmi karşısında kıyas kabul etmez.

İnsanlar akıl seviyelerine göre değil Allah'ın takdirine göre bir yaşam sürerler. Çok akıllı olan kimselerin daha az akıllı olanlardan makam ve mevki bakımından yüksek bir noktada olacağı düşünülmemelidir.

Her şeyin asliyyet-i ilâhîyesinin Allah olduğunu tasdik etmek icap eder. Allah'ın kudret-i ilâhîyesini hiçbir şeyle kıyas etmemek gerekir. Allah'ın zâtîyyeti, bütün tarif ve tavsiflerin fevkindedir. Çünkü O'nu hakkıyla bilemeyiz. İnsanlar malum olan her şeyi kabul ediyorlar mı ki, bilmedikleri Allah'ı inkâr ediyorlar?

İman hiçbir zaman tam mânâsı ile insanın çözebileceği bir husus değildir. İman, Allah'ın kendisinden kendisine olan inancının bir yansıması olarak kulda tezahür etmiştir. Kul, “*İman ettim*” dediğinde sadece kendi gönlünde mütalaa edebiliyor. Ancak Allah'a göre imanın hususiyeti nedir? Yani âlemlerdeki iman nedir? Allah'ın

bütün âlemlerinde kendinden kendine tatbik ettiği iman nedir? Bunları bilmek mümkün değildir. O halde iman tarifi kişinin kendinde duyduğu iman ile sınırlı kalmaktadır. Şu halde imanı tam mânâsı ile bilmek mümkün olmasa gerekir. Allah'ın tarif ettiği her şeyi kabul ve ikrar etmek gerekir.

"Aklın kabul etmediği şey din olmaz" buyruluyor. Peki, akılsız insanların ve akıllı olup da dini kabul etmeyen insanların durumuna bakıldığı zaman din yok mu? Onlar kabul etmiyorlar ama din vardır. Onların kabul ve reddetmeleri dinin varlığını ve yokluğunu göstermez. Çünkü Allah vardır, variddir ve tatbikattadır.

Hüve't Teufiku'r Refik
ELL HACC HÜSEYİN VEDAD

S o n s ö z

Bismillahirrahmanirrahim

Allah'ı tam olarak bilmek mümkün değildir. Ancak Allah'ın kendisini Kur'an-ı Kerim'de ve Hz. Muhammed (s.a.v) in hadîs-i şeriflerinde tarif ve tavsif ettiği şekilde idrak etmek doğru bir anlayış olur. Bu noktaların dikkatli bir şekilde ifade edilmesi icap eder. Allah'ı en iyi bilen Sevgili Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.v) dir. Çünkü Peygamberimiz bizzat Allah'ın daveti üzerine Allah'ımız ile görüşmek üzere Miraç yapmış ve Rab-bimiz ile konuşmuştur. Buna rağmen Peygamberimiz Allah ile ilgili olarak hiçbir zaman bir kısıtlama yapmamış ve **"Ya Maruf! Senin künhü hakikatini (zatîyyetini) hakkıyla arif olamadık (tanıyamadık)"** buyurmuştur.

Sevgili Efendimiz, Hz. Muhammed (s.a.v) **"Allah'ımız Miraç'ta bana Ali gibi genç bir kişi olarak görüldü."** yani bana bu surette görüldü, buyurmuş ancak, *"Sadece O'dur, O şekil ile kısıtlıdır."* buyurmamıştır. Çünkü Allah her şekil ve sûreti sari (sarıcı) ve câmi (cem eden) dir.

Hz. Ali Efendimiz de miracını anlatırken, Hâkkin O'na başka bir surette görüldüğünü ifade buyurmuştur.

Çünkü Allah'ımız herkese kabul edebileceği bir vüs'at vermiştir ve Hâkk, o vüs'ate göre tecelli etmiştir. Allah, şekil ve suretten münezzehtir. **Allah'ımız sonsuz bir kudret-i ilâhîye olarak kendisini her suretten izhar eder.**

Bütün âlemlerdeki peygamberlik vazifesini kendisinde toplayan Hz. Muhammed (s.a.v)dir. Rabbimiz o âlemlerde '**Muhammed**' ismi ile nasıl görünmeyi arzu ettiyse ona göre bu dünya yaşamında da görünmüştür. Yani "**İnsan**" olarak. Bu, Allah'ımızın "**İnsan**" varlığını diğer varlıklar içerisinde temeyyüz ettirdiğini işaret etmektedir.

Cebrail Aleyhisselâm Peygamber Efendimize '**İnsan**' suretinde görünmüştür. Allah'ımız halk ettiği varlığın hususiyeti ne ise ona göre tecelli eder. Eğer asliyeti ile tecelli ederse varlıklar buna nasıl tahammül göstereceklerdir?

Nitekim Hz. Abdülkadir Geylânî lisanından olarak Rabbimiz;

***Eğer sırrım ile etsem tecelli
Yıkılır dünya kalmaz cibali***
buyurmuşlardır.

Allah'ın tecelliyat ve tatbikat görünmesi insan sûreti ile olmaktadır. Peygamber Efendimizin, "**Ya Maruf! Senin küh-ü hakikatini**(zafiyetini) **hakkıyla arif olmadık** (tanıyamadık)" nebevî beyanı Allah'ı tam olarak bilmemizin mümkün olamayacağını işaret etmektedir. Bu hakikat aşikâr iken insanların selbî deliller subutî deliller diyerek Allah'ın Allah'lığını, tarif etmeye kalkışmaları bu hakikate uymaz. **Nazari ilim Hâkka perdedir.** Allah'ı Allah'ın bildirdiği şekilde bilenler, tasarruf hakkı verilmiş gönüllerdir. Hiç kimse Allah'a isimler vermek ve Allah'a fiiller nispet etmek hakkına sahip değildir. Allah'ın isim ve sıfatlarını en iyi bilenler peygamberler ve velilerdir; çünkü onlar Allah'ı, Allah'ın kendilerine bildirdikleri şekilde bilmektedirler.

Yapılan araştırmalarda daha evvel manevî yolda zuhur etmiş olan zâtların fikirleri ve yorumlarının bugüne aktarılmaya çalışıldığı görülmektedir. Ama şu var ki, bu yaklaşım ile bugünkü maneviyat anlayış ve idrakini ifade etmek mümkün değildir. Çünkü her geçen zaman içerisinde teknoloji ve sanayi, maneviyattaki terakkiye paralel olarak fevkalâde ileri gitmiştir. Bu bakımdan manevî konuları maneviyatın terakki noktasından araştırıp tatbik etmek ve ona göre karar vermek yerinde olur kanaatindeyiz.

Allah'ın kudret-i ilâhîyesine göre düşünüldüğünde,

bütün mevcudatın aslı ve esası Allah'ımızın asliyet-i ilâhîyesi olduğuna göre, Allah her şeyi yapabilir ve tatbikata koyabilir. Hepimiz O'ndan hâsıl olduk. Rabbimizin zâtîyyet-i ilâhîyesinden yaratıldık. Ve biz, tıpkı Sevgili Peygamberimizin bizlere talim buyurduğu şekilde dua ve iltica ediyoruz: "**Ya Rabbi! Sen kendini bildirdiğin ve övdüğün gibisin**" buyurmuşlardır. Bizler de bu beyana iştirak ediyoruz."

Allah'a dünyevî hiçbir şeyi atfetmemek icap eder. Çünkü bu dünya yaşamında yapılan ve yapılacak olan her türlü tarif ve tavsif sıfatı olacaktır. Bu ise, Allah'ımızın zâtîyyet-i ilâhîyesinin anlatılması bakımından eksik kalacaktır. Bu anlatım '**Hüve**'nin açılmasıdır. Onun arzudur. O'nun bildirdiklerinin dışındakiler velâyet dairesinin dışındakilerin icatlarıdır. Allah'ımızın ilmi elbette namütenahidir. Her geçen zaman içinde daha ileri açılmalar olacağı da muhakkaktır.

Bu kitap vahiy ve akıl konusunda bir fikir vermek amacıyla kaleme alınmıştır. Bu konu, bu kadardır denebilir. Pek çok yorum ve anlatımı ifade eden bu mevzu hakkında şimdilik bu kadar bahsedilmiştir.

Hüvet Tevfiku'r Refik
ELL HACC HÜSEYİN VEDAD

L Ü G A T Ç E

A

Ariyet: Emanet. Ödünç.

Asliyyet: Asıl olarak. Aslı.

B

Bariz: Belli olan. Açıkça.

Beyyine: Apaçık delil. Kur'an-ı Kerîm âyetleri. Risalet noktası.

E

Ekmel: En kâmil.

Ekvan: Varlıklar âlemi.

H

Halil: Dost.

Hasene: Güzellik. Sevap.

Heva: Nefsin zararlı ve günah olan hevesleri.

Hicab: Perde. Örtü.

İ

İhata: Kuşatmak. İçine almak.

İkrar: Kabul ve tasdik etmek.

İlkâ: Atma. Bırakma.

İnzal: İndirme. İndirilme.

İstihza: Alay.

İstikbar: Mağrurluk, Kibir. Gurur.

İzhar: Göstermek.

K

Kaim: Geçerli.

Ketum: Sır saklayan.

Küh-ü Hakikat: Asıl ve hakikat olan.

L

Levh-i Mahfuz: İlm-i ilâhînin bir unvanı.

M

Maruf: Tanınmış. Bilinen.

Mebni: Bir şeye dayanan.

Meriyet: Yürürlülük.

Merkub: Binilen. Binek.

Meyan: Orta. Ara. Vasat.

Mîkat: Bir iş için tayin edilen zaman veya yer.

Muhal: İmkânsız.

Muhayyile: Zihindeki hayal kuvveti.

Muti: İtaatli.

Muzmahil: Perişan.

Mücahede: Cihad.

Mülâhaza: Tefekkür.

Mülâki: Buluşmak. Yüz yüze gelmek.

Mümtaz: Seçkin.

Münazara: Karşılıklı konuşmak.

Münezzeh: Tenezzülü olmamak.

Müsavi: Aynı seviyede.

Müstağni: İhtiyacı olmamak.

Müstenit: Dayanan. Yaslanan.

Müzahir: Yardımcı. Arka çıkan.

N

Nazari: Fikrî. Teorik.

Nispet: Oran.

S-Ş

Sari: Yayılan. Bulaşan.

Sebil: Manevî yol.

Sefih: Zevk ve eğlenceye düşkün. Günahkâr, kıt akıllı.

Selbî: Mânâlarında nefi'y olan. (kendisinde olmaması gereken)

Selim: Selâmet üzere bulunan.

Sırr-ı Lahmik: Velâyette “*Etin etimdir, kanın kanımdır...*” beyanının lütfedilmesi. Bu makamda velinin kendine atfedeceği bir hâli kalmaz.

Subutî: Sabit olan.

Şedid: Şiddetli.

T

Tahakküm: Zorla hükmetmek.

Tanzim: Sıraya koymak. Düzenlemek.

Tavsif: Vasıflandırmak.

Tebliğ: Bildirmek.

Tekellüm: Kelâm etmek.

Temeyyüz: Benzerlerinden farklı ve üstün olmak.

Teveccüh: Yönelmek. Sevgi ve alâka göstermek.

Tezahür: Meydana çıkma. Belirme. Görünme.

Tezat: Karşıtlık.

Tezyin: Süsleme.

V

Varid: Ulaşan. Yetişen. Hazır.

Vehim: Kuruntu.

Z

Zamin: Kefil

Zan: Sanı.

Zehab: Zannetme. Sanma.